

LBRIS

We know
books

ARTA PERFECȚIUNII

Cum să fii perfect
într-o lume imperfectă

MICHAEL SCHUR

Vizat cu ochi critic de profesorul Todd May

Traducere din limba engleză de
Răzvan Lerescu

CUPRINS

Introducere 13*Câteva întrebări pe care le-ar putea avea
cititorii înainte de a începe* 23

PARTEA ÎNTÂI

**În care învățăm despre diverse teorii care ne spun cum să
fim mai buni, din cele trei mari tradiții ale filozofiei morale
occidentale apărute în ultimii 2 400 de ani, plus multe alte
lucruri interesante, și totul în doar câteva zeci de pagini**

CAPITOLUL 1.

Ar trebui să-mi pocnesc prietenul în figură fără niciun
motiv?.....33

CAPITOLUL 2

Ar trebui să las acest tramvai scăpat de sub control
să omoare cinci oameni sau schimb macazul și omor
cu bună știință un (alt) om? 63

CAPITOLUL 3

Ar trebui să mint și să-i spun prietenei mele că-mi
place cămașa ei urâtă? 91

CAPITOLUL 4

Trebuie să duc căruciorul de cumpărături
înapoi la intrare? E... atât de departe 115

PARTEA A DOUA

În care luăm tot ce am învățat și începem să punem
niște întrebări mai grele, răspunzând la ele cu ceea
ce știm deja, și mai aflăm alte lucruri și mai faine

CAPITOLUL 5

Ar trebui să dau buzna într-o clădire în flăcări
și să încerc să-i salvez pe toți cei prinși înăuntru? 141

CAPITOLUL 6

Tocmai am făcut un gest altruist.
Dar mie ce îmi iese de aici?! 161

CAPITOLUL 7

Da, ți-am lovit mașina. Ție îți pasă însă de
uraganul Katrina?! 181

CAPITOLUL 8

Am făcut niște fapte bune și am donat niște bani
pentru acte de caritate, și suntem în general oameni
amabili și respectabili moral, deci putem lua trei
eșantioane de brânză de pe tava cu mostre de
degustat de la supermarket deși scrie clar „luați un
singur eșantion“? 199

PARTEA A TREIA

În care lucrurile se complică, dar mergem mai departe
și ajungem la destinație, devenind super-oameni
perfect virtuoși, prosperi, deontologic corecți,
generatori de pură fericire, și mai e și un capitol
cu critici, dar sunt întemeiate

CAPITOLUL 9

A, deci ți-ai cumpărat un nou telefon iPhone? Fain.
Știi că milioane de oameni mor de foame în
Sudul Asiei?! 227

CAPITOLUL 10

Acest sendviș e problematic din punct de vedere moral.
Dar e și delicios. Mai am voie să-l mănânc? 253

CAPITOLUL 11

E greu să iei decizii etice. Nu mai bine... nu le mai iei? 285

CAPITOLUL 12

Am lăsat bacșiș 27 de cenți, și acum toți urlă la mine
pe Twitter, doar pentru că sunt miliardar! Nu mă mai
pot bucura de rulourile de crab cu carapace moale
pregătite de bucătarul sushi pentru excursia cu
dirijabilul privat în Antilele Olandeze! Asta-i corect?! 303

CAPITOLUL 13

Am greșit. Ar trebui să-mi cer scuze? 329

EPILOG

OK, copiii: ce am învățat?	343
<i>Mulțumiri</i>	353
<i>Note bibliografice</i>	361

Introducere

Azi te-ai hotărât să fi un om bun.

Nu știi *de ce*, mai exact, te-ai trezit pur și simplu în dimineața asta plin de energie, optimism și entuziasm, în ciuda lumii care adesea pare că îți face în ciudă, și te-ai dat jos din pat cu gândul de a fi un pic mai bun astăzi, decât ai fost ieri.

N-ar trebui să fie prea greu, nu-i așa? Trebuie doar să faci niște mici schimbări în felul în care trăiești. Ieși din casă, vezi un pahar de plastic pe jos, îl iei și îl arunci la gunoi. Asta te face să te simți bine! Ieri ai fi trecut nepăsător pe lângă gunoi, dar nu și azi. Azi ești *mai bun*. La magazin, cheltui puțin mai mult pentru a cumpăra ouă de la găini crescute în aer liber și lapte de la vaci crescute în condiții mai bune. Zâmbești când te gândești la văcuțele care rumegă fericite iarba organică și nu stau închise în vreun grajd oribil. Îți amintești un articol pe care l-ai citit despre impactul industriei cărnii de vită asupra schimbărilor climatice și chiar refuzi carnea de hamburger, înlocuind-o cu un substitut vegetal. Acum văcuțele vor fi și mai fericite! Nu au mai fost sacrificate!

Te descurci de minune azi. Noul Tu conduce pe toate planurile.

PARTEA ÎNTÂI

În care învățăm despre diverse teorii care ne spun cum să fim mai buni, din cele trei mari tradiții ale filozofiei morale occidentale apărute în ultimii 2 400 de ani, plus multe alte lucruri interesante, și totul în doar câteva zeci de pagini

CAPITOLUL 1

Ar trebui să-mi pocnesc prietenul în figură fără niciun motiv?

Nu. Nu ar trebui. Așa ai răspuns și tu? Bravo! Te descurci de minune până acum.

Dacă aș întreba o mie de oameni dacă bunăoară cred că este în regulă să-și lovească prietenii în figură fără niciun motiv, pariez că toți acești o mie de oameni ar spune că nu.¹ E vorba despre un prieten. Nu ne-a greșit cu nimic. Nu ar trebui, deci, să ne pocnim prietenul în figură. Partea ciudată vine însă apoi, când ne întrebăm *de ce* nu ar trebui să facem asta și ne chinuim să răspundem, în ciuda faptului că răspunsul ne pare evident:

„Fiindcă, știi, e... greșit“.

Chiar și formularea acestei explicații simpliste este, în mod bizar, încurajatoare, asta înseamnă că ne dăm seama că această acțiune are o componentă etică și am stabilit că e, știi...,greși-

---

¹Deși, dacă aș face un sondaj pe internet, probabil că rezultatele ar fi 70% pentru lovirea prietenului în figură fără niciun motiv. Internetul e groaznic.

tă“. Pentru a deveni însă oameni mai buni, am avea nevoie de un răspuns mai solid, altul decât „fiindcă e greșit“. Dacă înțelegem o teorie etică prin care ni se explică *de ce* este greșit, vom putea apoi să luăm decizii în situații care sunt mai puțin evidente decât întrebarea: „Ar trebui să-mi pocnesc prietenul în figură fără niciun motiv?“ Adică mai toate celelalte situații imaginabile.

Un punct de pornire evident ar putea fi: o persoană *bună* nu face în general lucruri de genul asta, și una *rea* le face, iar noi vrem să fim oameni buni. Următorul pas ar putea fi să definim ce este, de fapt, un „om bun“, și asta e mai complicat decât ar putea părea. Ideea de bază a serialului *Locul Bun* a fost că o femeie „rea“, care trăise o viață egoistă și oarecum cinică, ajunge în Rai datorită unei erori birocratice și trebuie să-și petreacă eternitatea idilică în compania celor mai buni oameni din istorie, care și-au dedicat viața eliminării minelor antipersonal sau eradicării sărăciei, în timp ce ea arunca gunoaie pe jos, mințea în stânga și-n dreapta și vindea fără remușcări medicamente contrafăcute unor bătrâni înspăimântați. Temându-se de demascare, ea încearcă să *devină* o persoană „bună“ pentru a-și putea câștiga locul acolo. Mi s-a părut un concept amuzant, dar mi-am dat seama că nu aveam habar ce înseamnă, de fapt, să fii „bun“ sau „rău“. Puteam descrie *faptele* în acești termeni:

- să fii generos *bun*;
- crimă *rău*;
- să-ți ajuți prietenii *bun*;
- să-ți lovești prietenii în față fără niciun motiv *rău*;

Dar care era motivația din spatele acestor comportamente? Care este teoria generală care ne spune concret cine sunt cei „buni“ și cei „răi“? M-am rătăcit încercând să o găsesc și așa am ajuns la filozofia morală, apoi am ajuns să produc serialul și apoi am ajuns să scriu o carte în care mă întind pe mai multe pagini încercând să explic de ce nu e în regulă să-ți lovești din senin prietenul.

Filozofii descriu în diferite feluri „binele și răul“, iar în această carte vom vorbi despre multe dintre ele. Unele teorii privesc binele și răul din perspectiva *faptelor*: ei susțin că faptele bune respectă anumite principii pe care le putem descoperi și apoi urma. Alții afirmă că o faptă bună este cea care provoacă cea mai multă plăcere și cea mai puțină durere. Un filozof spune chiar că a fi bun înseamnă să fii cât mai egoist cu putință și să-ți pese numai de tine. (Da. Chiar spune asta.) Prima teorie despre care vom vorbi însă — cea mai veche dintre cele Trei Mari doctrine, intitulată „etica virtuții“ — încearcă să răspundă la întrebarea care mi-a dat de furcă de la început: de ce este un *om* bun sau rău? Eticienii virtuții îi definesc pe oamenii buni ca fiind aceia care au anumite calități sau „virtuți“ pe care le-au cultivat și perfecționat de-a lungul timpului, așa că ei nu doar că au aceste calități, dar le au și *în cantitatea potrivită*. Pare ceva accesibil, nu-i așa?

Deși... dintr-o dată apar o sută de alte întrebări. Care sunt aceste calități? Cum le putem obține? Cum știm când le-am obținut? Asta se întâmplă adesea în filozofie: de îndată ce ne punem o întrebare, trebuie să facem un pas în spate și să ne punem

alte 50 de întrebări, doar pentru a ști dacă am adresat întrebarea *corectă* și pentru a înțelege *de ce* formulăm acea întrebare, apoi trebuie să punem întrebări în cadrul *acelor* întrebări și continuăm să facem pași în spate și să extindem domeniul de cercetare până când ajungem la un fascist german care încearcă să-și dea seama de ce există „lucruri“.

Ne-am putea întreba și dacă există o singură definiție a unei persoane „bune“; la urma urmei, după cum spunea cândva și scriitorul Philip Pullman: „Oamenii sunt ființe mult prea complexe pentru a fi etichetate simplist“. Suntem produsul puternic individualizat al interacțiunii dintre natură și educație, spirale complexe de trăsături de personalitate, idei preluate de la profesori, părinți și prieteni, lecții de viață pe care le-am învățat din Shakespeare² și/sau din seria de filme *Furios și Iute*.³ Este posibil să descriem un set de calități pe care trebuie să le avem *cu toții*, în doza potrivită, care ne transformă în „buni“ pe toți? Pentru a putea răspunde la această întrebare, trebuie să facem abstracție de ce am învățat până acum, să o luăm de la zero, să ne demonstrăm și apoi să ne recompunem cu o înțelegere mai bună a ce naiba întreprindem și de ce. Și pentru *asta*, îi cerem ajutorul lui Aristotel.

²„Iubește-i pe toți, încrede-te în câțiva, nu face rău nimănui.“

³„Nu contează ce ai sub capotă. Contează doar cine e la volan.“ Dar și „O să-ți îndes dinții pe gât atât de adânc, încât o să-ți bagi periuța de dinți prin dos ca să-i speli“. E o serie de filme foarte diversă.

„Un râu de aur“

Aristotel a trăit între anii 384 și 322 î.Hr. și a scris cele mai importante lucruri despre cele mai importante chestiuni. Dacă vrei să te simți prost, poți să citești articolul despre el de pe Wikipedia. Se presupune că mai puțin de *o treime* dintre scrierile lui s-au păstrat *până în zilele noastre*, dar opera lui este reprezentativă pentru următoarele subiecte: etică, politică, biologie, fizică, matematică, zoologie, meteorologie, suflet, memorie, somn și vise, retorică, logică, metafizică, politică, muzică, teatru, psihologie, artă culinară, economie, badminton, lingvistică, politică și estetică. Este o listă atât de lungă, încât am putut să enumăr *de trei ori* „politică“ fără ca tu să-ți dai măcar seama de asta, și nici n-ai clipit când am adus vorba despre „badminton“, care cu siguranță că nu exista în secolul al IV-lea î.Hr.. (Nu cred că a scris nimic nici despre alta culinară, dar dacă mi-ai fi zis că Aristotel a scris un papyrus de patru mii de cuvinte despre cum să gătești un pui cu parmezan delicios, nici n-aș fi clipit.) Influența lui asupra gândirii occidentale nu poate fi supraestimată. Până și Cicero a spus că proza lui este un „râu de aur“, o descriere *foarte măgulitoare din partea unui celebru orator și om de stat*. (Totuși, Cicero, ar trebui să te potolești un pic. Pari puțin însetat.)

Pe noi ne interesează însă, în cadrul acestei cărți, doar părțile lui Aristotel despre etică. Cea mai importantă operă pe acest subiect este *Etica Nicomahică*, intitulată fie în cinstea tatălui său, Nicomachus, fie a fiului său, Nicomachus, sau poate a unui alt tip Nicomachus pe care îl aprecia mai mult decât pe tatăl ori pe

fiul său. E nevoie de mai multe etape pentru a explica ce înseamnă un om bun în loc de a te concentra pe ce fel de fapte face un astfel de om. Aristotel trebuie să definească următoarele: 1) ce calități ar trebui să aibă un om bun, 2) în ce proporție, 3) dacă oricine poate avea aceste calități, 4) cum le putem dobândi și 5) cum ne vom simți când le vom dobândi. E o listă lungă și e nevoie de un pic de timp și de răbdare pentru a parcurge argumentația lui. Unii dintre gânditorii pe care îi vom cunoaște mai târziu au teorii care pot fi prezentate relativ ușor în câteva propoziții; etica lui Aristotel se aseamănă cu un tren regional, care face mai multe opriri. *Însă este un parcurs plăcut!*

Când ajungem la stația „Oameni Buni“?

Poate pare puțin ciudat să începem cu ultima întrebare a ultimului paragraf, dar așa procedează și Aristotel. El definește mai întâi obiectivul nostru final — rațiunea de a fi, țelul pe care îl urmărim — așa cum un tânăr înotător și-ar putea spune că „aurul olimpic“ este ținta care reprezintă „reușita supremă“. Aristotel spune că fericirea este această țintă. Acela este *telos*⁴-ul sau scopul omului. Consider că argumentul lui este unul foarte bun. Există lucruri pe care le facem din alte motive, de exemplu:

⁴Noțiunea de *telos* este una foarte importantă în filozofia greacă. Forma de adjectiv este „teleologic“, un cuvânt care te poate face să pari foarte deștept și pe care îți recomand deci să-l folosești frecvent. Oricând cineva exprimă ceva pe care nu-l poți înțelege într-o discuție filozofică, poți spune: „Dar nu ar trebui să privim problema din perspectivă teleologică?“, apoi celălalt va da din cap, înțelept, și va răspunde: „Mda, așa e, ai dreptate“.

muncim *pentru a câștiga bani sau ne antrenăm* pentru a deveni mai puternici. Există și lucruri bune pe care ni le dorim, precum: *sănătatea, onoarea sau prietenii, pentru că* ele ne fac mai fericiți. Fericirea este însă prima pe lista „lucrurilor pe care ni le dorim“ — ea nu are alt scop decât ea însăși. Ne-o dorim doar... *de dragul ei.*

Din punct de vedere tehnic, Aristotel folosește un termen în originalul din greacă, „eudaimonia“, care se traduce uneori prin „fericire“ și alteori prin „prosperitate“.⁵ Eu unul prefer „prosperitatea“ fiindcă mi se pare mai importantă decât o simplă „fericire“. Vorbim aici despre obiectivul suprem al oamenilor, iar o persoană care *prosperă* pare mult mai împlinită, completă și impresionantă decât una „fericită“. Sunt adesea fericit, dar nu am neapărat senzația că *prosper*. Îmi este greu să-mi imaginez o *fericire* mai mare decât să mă uit la un meci de baschet și să mănânc biscuiți cu unt de arahide Nutter Butters, dar *prosper* oare când fac asta? Este oare asta nivelul *maxim posibil* de împlinire? Este asta limita absolută a potențialului meu? (Creierul meu tot vrea să răspundă afirmativ la aceste întrebări retorice, și dacă ar fi adevărat, ar fi destul de trist pentru mine, așa că mai am de lucrat cu mine.) Aristotel a anticipat această tensiune, găsindu-i

⁵Încerc să nu folosesc în conversație termenul „eudaimonie“ și pentru că nu sunt niciodată sigur că îl pronunț cum trebuie. Se pronunță „eu-dai-MO-ni-a“ sau „eu-de-MO-ni-a“ sau „eu-da-mo-NI-a“? N-am știut niciodată, și de fiecare dată când rostesc cuvântul cu voce tare, așa cum am făcut cu Todd într-un apel pe Zoom, trec repede peste el sau mă prefac că tușesc ca să nu se prindă.

rezolvarea, explicând că fericirea diferă de *plăcere* (de plăcerea asociată hedonismului), fiindcă oamenii au creier și capacitatea de a raționa. Prin urmare, Fericirea cu F mare, despre care ne vorbește, trebuie să presupună și implicarea gândirii raționale și a virtuților de caracter, și nu numai, ca să dau doar un exemplu la îndemână, finalele NBA și o găleată de biscuiți cu unt de arahide.

Dacă „a prospera“ pare încă un concept greu de definit, ni-l putem reprezenta astfel: știi că unii alergători vorbesc despre o „euforie a alergătorului“? Ei susțin că această stare se manifestă spre finalul unei curse de lungă durată, în momentul când nu se mai simt oboșiți sau chinuți, pentru că au ajuns la „nivelul următor“ și au devenit niște zei cu puteri supraomenești ai alergării, care plutesc deasupra traseului, alimentați cu puterea Bucurei Pure de a Alerga. Am două remarci de făcut: prima e că toți sunt niște *mincinoși ordinari*, fiindcă nu ai cum să obții vreo bucurie superioară de pe urma alergării, pentru că nu te alegi cu *nicio* bucurie de pe urma alergării, pentru că nu e nimic plăcut în a alerga. Alergarea este o activitate îngrozitoare, și nimeni nu ar trebui să alerge decât dacă e fugărit de un urs. A doua remarcă este că *prosperitatea* lui Aristotel mi se pare un soi de „euforie a alergătorului“ la nivelul întregii existențe, este o senzație de împlinire care ne străbate atunci când trăim o viață așezată.

Așadar, după Aristotel, scopul vieții este să prosperi, așa cum scopul unui flaut este să producă sunete plăcute, iar scopul cuțitului este să taie perfect. Sună grozav, nu-i așa? #TraimVietiPerfecte? Am nimerit-o? Aristotel e un bun om de vânzări, iar pro-

misiunea lui ne animă pe toți: am putea, în teorie, să obținem acest statut supraomnesc. El ne dă însă apoi lovitura: dacă vrem să prosperăm, avem nevoie de virtuți. Multe virtuți. În cantități și proporții bine definite.

Ce sunt virtuțile?

Putem să ne reprezentăm virtuțile ca fiind suma trăsăturilor pe care le admirăm la o persoană sau pe care le asociem cu bunătațea; în esență, ele sunt acele calități ale oamenilor care ne fac să ne dorim să ne împrietenim cu ei, cum ar fi: curajul, moderația, generozitatea, sinceritatea, mărinimia și așa mai departe.⁶ Aristotel definește virtuțile ca fiind acele trăsături care îi fac pe „cei care le posedă să se afle într-o stare bună și să-și îndeplinească bine funcțiile“. Astfel, pentru un cuțit, virtuțile vor fi acele calități care îl fac să fie un cuțit bun, iar virtuțile unui cal sunt acele calități inerente ale calului care îl fac să alerge bine și să fie o cabalină de succes. Printre virtuțile omenești amintite de Aristotel se numără deci: acele lucruri care ne fac să fim oameni buni. La prima vedere, pare o enumerare redundantă. Dacă în prima zi a unui curs de tenis, instructorul ne-ar spune că: „virtuțile unui bun jucător de tenis sunt cele care ne fac să excelăm în tenis“, am confirma probabil din cap, ne-am preface că dăm

⁶Aristotel enumeră vreo 12, dar, dacă ținem cont că au trecut cam 2 400 de ani de când și-a făcut lista, cred că e corect să mai putem adăuga și noi câte ceva la o discuție despre etică în lumea modernă. Pare un pic naiv să interpretăm *ad litteram* un text antic, nu-i așa?

un telefon și apoi ne-am anula următoarele ședințe. Analogiile sunt însă perfect întemeiate:

OBIECTUL	VIRTUȚILE LUI	SCOPUL LUI
Cuțit	Tăiș, duritatea lamei, echilibru etc.	Să taie bine
Jucător de tenis	Agilitate, reflexe, cunoașterea suprafeței de joc etc.	Să joace bine tenis
Om	Generozitate, sinceritate, curaj etc.	Prosperitate/fericire

Știm ce ne trebuie (virtuți) și știm la ce sunt bune (ne ajută să prosperăm). Așadar..., cum le obținem? Le avem deja, cumva? Ne-am născut cu ele? Din nefericire, nu există o soluție rapidă. Dobândirea virtuților este un proces care se petrece pe tot parcursul vieții, și este *foarte* dificil. (Știu, e neplăcut. Când Eleanor Shellstrop — personajul interpretat de Kristen Bell în serialul *Locul bun* — îl întreabă pe mentorul ei în filozofie Chidi Anagonye cum ar putea deveni o persoană bună, ea se întreabă dacă poate lua o pastilă sau priza ceva pentru a deveni mai bună. Nu e chiar așa ușor.)

Cum dobândim aceste virtuți?

Din nefericire, din perspectiva lui Aristotel, nimeni nu se naște complet virtuos, nu există un bebeluș care să aibă deja toa-

te aceste calități la un nivel înalt.⁷ Ne-am născut însă cu toții cu *potențialul* de a le dobândi. Toți oamenii au ceea ce Aristotel denumește „stări naturale“ ale virtuților: „Fiecare dintre noi pare să aibă propriul său caracter, dat în oarecare măsură de natură; încă de la naștere suntem dreți, curajoși, înclinați spre moderație sau către o altă trăsătură.“ Consider că acestea sunt niște „pachete de bază ale virtuților“, instrumente rudimentare și hărți primitive cu care pornim în căutarea virtuților *rafinată*, pe tot parcursul vieții. Aristotel spune că aceste pachete de bază sunt trăsăturile de bază de caracter pe care le au atât copiii, cât și animalele, și dacă ai fost vreodată cu niște copii de 10 ani la o sală de jocuri video, vei ști că adesea este greu să distingi între copii și animale.

Probabil că oricare dintre noi poate identifica un pachet de bază pe care l-a primit în copilărie. De la o vârstă foarte fragedă, urmam cu rigurozitate toate regulile sau poate că ar trebui să spun că „aveam o aplecare către virtutea cumințeniei“, ca să nu par atât de fraier. E nevoie de foarte multe argumente pentru a mă convinge să încalc *orice* regulă, indiferent de micimea sancțiunii, fiindcă pachetul meu de bază pentru cumințenie era foarte consistent, aveam *multe* instrumente în el. Unul dintre ele este acea voce din mintea mea care m-a însoțit dintotdeauna *și care începe să-mi vorbească dacă oricine* încalcă o regulă și nu se

⁷Ce copil frumos ar fi însă, Doamne! Mi-ar face plăcere să cunosc acest bebeluș grozav, prosper.

oprește până când regula nu este aplicată.⁸ *Când eram în anul I de facultate, regula căminului era că la ora 1 dimineața orice muzică tare trebuia să se oprească. Dacă era o petrecere la ora respectivă, fie ea și în camera altcuiva, vocea mă îndemna să mă duc către casetofon și să dau muzica mai încet. Fiindcă asta era regula. Îți poți imagina probabil cât de popular eram la petreceri.*⁹

Pe de altă parte, aceste pachete de bază reprezintă doar potențialul nostru de a deveni virtuoși, și e o diferență enormă între acest potențial și rezultatele din viața de zi cu zi. Să ne imaginăm că vorbim uneori despre unii oameni care au anumite calități „înnăscute”: ea este un „lider înnăscut” sau el este un „cimpoier înnăscut” și așa mai departe. Ceea ce vrem, de fapt, să spunem este că persoana în cauză pare să aibă o aptitudine înnăscută pentru a conduce sau a cânta la cimpoi, și o spunem adesea cu admirație, fiindcă acea capacitate nu e una pe care să o avem în mod natural. Nici măcar nu ne-am gândit cum ar fi să cântăm la cimpoi, așa că, dacă prietenul Rob scoate acel instrument bizar din dulap și începe să cânte la el, vom pune talentul lui pe seama vreunei calități interne, inaccesibile, pe care pare să o fi primit în mod magic încă de la naștere. După aceea, când Rob face facultatea cu o bursă pentru cimpoi, ne gândim: „Rob și-a îndeplinit destinul profitând de aptitudinea cu care s-a născut”. Și ne mai gândim și: „Există burse pentru cimpoi?” Și apoi ne gân-

⁸Mulți oameni cu care am vorbit spun că au și ei o voce asemănătoare, într-o oarecare măsură. Un prieten mi-a spus că e echivalentul moral al sunetelor pe care le scoate mașina dacă nu îți cuplezi centura de siguranță.

⁹Nu prea

dim: „Ce naiba va face Rob cu diploma aia? Cum o să-și plătească chiria — o să cânte la înmormântări de scoțieni?”

Rob nu a venit pe această lume cu acordurile cântecului *The Bonnie Banks of Loch Lomond* plutindu-i prin minte. El a avut doar o înclinație către cimpoi, așa cum alți oameni sunt atrași de matematică, pictură sau baseball, ceea ce e extraordinar dacă atracția apare la tine sau la copiii tăi și foarte enervant dacă este vorba despre alți oameni sau despre copiii lor. Rob s-a folosit de această aptitudine pe care și-a cultivat-o, cu ajutorul a mulți ani de exercițiu, făcând-o să devină o deprindere. El a găsit o activitate care-i făcea plăcere și pe care o făcea fără prea mult efort și apoi a exersat un milion de ore¹⁰ până când a devenit expert.

Și, așa cum ne dezvoltăm orice deprindere, Aristotel ne spune că devenim virtuoși făcând fapte virtuozose. Aceasta este jumătatea de ecuație cu „proces pe durata întregii vieți”: „Virtutea apare”, scria el, „nu ca urmare a naturii, ci prin obișnuință... Devenim drepți făcând fapte drepte, moderați făcând fapte moderate, curajoși făcând fapte curajoase”. Cu alte cuvinte, trebuie să exersăm generozitatea, moderația, curajul și toate celelalte virtuți, așa cum și antipaticul de Rob exersa la enervantul lui cimpoi. Planul lui Aristotel presupune un studiu continuu, repetiție și vigilență. Poate că am primit pachetul de bază din naștere, dar, dacă nu ne dezvoltăm aceste deprinderi prin obișnuință, dacă ne culcăm pe-o ureche și ne bazăm pe ele la maturitate,

¹⁰H, îți poți imagina ce groaznic a fost pentru părinții lui? Știu că Rob e un personaj inventat pentru această carte, dar îmi pare rău de părinții lui fictivi.

suntem pierduți. (E ca și cum cineva ar spune: „Când eram mic, mă jucam cu mașinuțe de jucărie, deci cred că o să mă sui într-un Ferrari de Formula 1 și voi concura la Marele Premiu al Marii Britanii.“) Obișnuința nu diferă prea mult de învățămintele antrenorilor de baschet sau ale profesorilor de muzică din liceu: dacă facem același lucru în mod repetat, o vom face mai bine, iar dacă nu mai exersăm, performanța noastră va avea de suferit.

Cheia constă deci în acest proces de obișnuință, de exercițiu repetat al virtuților. Iar Aristotel ne încurajează, spunându-ne că obișnuința poate funcționa pentru *orice* virtute, chiar și pentru acelea cu care aparent *nu* am fost înzestrați din naștere, cele în care pachetul nostru de pornire e o cutie cu scule ruginite și șurubelnițe lipsă. E important, pentru că aptitudinile par să ne fie atribuite întâmplător. Cu toții ne pricepem la anumite lucruri și suntem îngrozitori la altele, ca să folosesc un termen filozofic. Eu, unul, nu mă orientez deloc. Nu știu unde mă aflu la un moment dat decât dacă sunt într-un loc unde am mai fost de alte zeci de mii de ori înainte, și chiar și atunci nu sunt complet sigur; mă rătăceam în Manhattan în cei șapte ani cât am locuit acolo, iar acolo toate străzile sunt dispuse într-o *grilă numerotată*.¹¹ Am adesea senzația că, oricât aș exersa, nu voi deveni niciodată un bun navigator. Și virtuțile funcționează tot așa, am o aptitudine pentru a respecta regulile, dar nu și pentru curaj, de

¹¹Personajul Chidi din *Locul bun* suferea de această afecțiune, pe care am denumit-o „nebuie direcțională“, fiindcă așa îmi reprezintă eu acest handicap.

pildă. Poate că tu ai o aptitudine pentru generozitate, dar nu și pentru amabilitate, pentru hărnicie, dar nu și pentru blândețe. Pentru a prospera, trebuie să ne dezvoltăm *toate* aceste virtuți, iar Aristotel ne promite că și noi¹² putem, indiferent cât de înclinați am putea părea înspre unele, în defavoarea altora. Dacă ne străduim suficient, nimeni nu e condamnat să nu aibă deloc mărinimie, curaj sau orice altă calitate căutată, așa cum sunt eu de fiecare dată când îmi caut mașina într-o parcare publică.

Poate că obișnuința este cea mai importantă componentă a sistemului etic al lui Aristotel, dar nu este singura. Așa cum avem nevoie de un antrenor pentru a deveni jucători de tenis mai buni sau de un meditator pentru a învăța flautul, tot așa avem nevoie de un bun profesor pentru a lua niște lecții de prosperitate. Grecii antici erau cam obsedați de importanța profesorilor (sau a „înțelepților“) în orice domeniu: civism, etică, științe, și așa mai departe. Socrate l-a învățat pe Platon, iar Platon l-a învățat pe Aristotel, iar Aristotel l-a învățat pe Alexandru cel Mare¹³, astfel încât se acordă o mare atenție rolului pe care îl joacă educatorii de geniu (și prietenii inteligenți) în transforma-

¹²Aidoma majorității oamenilor celebri și educați din Antichitate, Aristotel era un snob incredibil, astfel că după el, doar foarte puțini oameni erau capabili să îndeplinească tot ceea ce el crede că ar trebui să realizăm în ceea ce privește virtuțile, excelența și altele. El limita, de asemenea, aplicarea învățăturilor sale la oamenii „liberi, de sex masculin“. Deci. Na. Nu era tocmai în regulă.

¹³Care se pare că nu a asimilat în totalitate învățămintele lui Aristotel despre cum să fii un om bun, dat fiind că și-a petrecut întreaga viață încercând să cucerească și să înrobească întreaga lume.